

राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग

केन्द्रीय कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू
प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
सिंहदरवार, काठमाडौं,
नेपाल ।

मिति: २०६८/५/१८

विषय: मुद्दा खारेज र माफी ।

सम्माननीय महोदय,

सर्वप्रथम नेपालको प्रधानमन्त्रीको पदमा निर्वाचित हुनुभएकोमा तपाईंलाई र सरकार सञ्चालनमा सम्मिलित माननीय मन्त्रीज्यूहरु समेतलाई हार्दिक शुभकामना र बधाई दिन चाहन्छु । अर्थमन्त्रीको हैसियतमा तपाईंले बिताउनु भएका पूर्व कार्यकालका उपलब्धि र हाल बहालीपछि एनेकपा (माओवादी) लडाकुका हतियार रहेको कन्टेनरको साँचो विशेष समितिलाई बुझाउने कार्यमा देखाउनु भएको तत्परताले तपाईंको नेतृत्वमा शान्ति प्रकृयाले अग्रगति पाउने विश्वास गर्न सकिन्छ । मानवअधिकार र शान्तिपूर्ण वातावरणबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध मात्र होइन, वर्तमान समयमा शान्तिपूर्ण वातावरणको अधिकार पनि मानवअधिकारको अभिन्न अंग भएको छ । तसर्थ, शान्ति प्रकृयाका थप आयामहरुमा पनि तपाईंबाट शीघ्र र सशक्त पहल हुनेछ भन्ने मैले आशा राख्नु स्वभाविक छ । यसै प्रसंगमा अधिअधि भएका काम कारवाहीहरुको सम्बन्धमा केही चर्चा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

संक्षेपमा, बिस्तृत शान्ति सम्झौता पछिका दिनहरु मानवअधिकारको दृष्टिले उत्साहजनक रहन सकेका छैनन् । शान्ति सम्झौतालाई इमान्दारितापूर्वक पूरा गर्ने र मानवअधिकार सम्बन्धित प्रतिवद्धता पालना गर्नेभन्दा भड्ग गर्नमा धेरै समय बितेको प्रतीत हुन्छ । यस विषयमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले प्रकाशनमा ल्याएका बिस्तृत शान्तिपूर्ण सम्झौता सम्बन्धी आवधिक प्रतिवेदनहरुबाट स्पष्ट हुने नै छ । ती प्रतिवेदनहरु मध्ये अन्तिम प्रतिवेदन यसैसाथ छ । द्वन्द्वकालमा मानवअधिकार हनन् र मानवीय कानूनको उल्लंघन सम्बन्धी अपराध राष्ट्रिय कानूनको विषय मात्र नभएर अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका विषय पनि हुन्छन् । यस्ता विषयमा नागरिक समाज, मानवअधिकारकर्मी र विश्वसमुदायको पनि सरोकार रहने गर्दछ । वर्तमान समयमा पूर्व युगोस्लाभिया, दक्षिण अमेरिका एवं दक्षिण अफ्रिकामा द्वन्द्वका क्रममा भएका मानवअधिकार हनन् सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतमा कारवाही भएको पनि छ । युद्ध अपराध एवं वा मानवता विरुद्धका अपराधउपर मुद्दा चलाई दण्ड सजाय दिलाउनु स्वाभाविक र सामान्य न्यायिक प्रकृया हो । तथापि, सामान्य न्यायिक प्रकृयामा हुने विलम्ब, लाग्ने खर्च तथा पीडित पक्षलाई तत्कालै राहत र परिपूरण दिलाउन नसकिने र द्वन्द्वका परस्पर विरोधी पक्षहरु एउटै राज्य, समाज र गाउँघरका समेत हुनेहुँदा पीडित र पीडकबीच शत्रुवत् व्यवहार मेटाई मेलमिलापको संयन्त्र स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्ता अवस्थामा शान्ति समितिको अतिरिक्त द्वन्द्वकालका अपराधहरु मध्ये खास स्थितिका अपराधहरु सहज र सरल किसिमले निराकरण गर्न संक्रमणकालीन न्यायिक संयन्त्र विकल्पको रूपमा अपनाइन्छ । हामी कहाँ बिस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसलाई आत्मसात् गर्ने नेपालको अन्तरिम

संविधान, २०६३ मा यो उद्देश्य र भावना लक्षित रहेको विदितै छ । द्वन्द्व पीडित र तिनका परिवारहरुलाई राहत र परिपूरण स्वरुप तत्कालै राष्ट्रबाट सहयोग हुनु संक्रमणकालीन न्यायको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हुन सक्दछ र नेपाल सरकारबाट क्रमिक रुपमा सो कार्य हुँदै आएको निश्चय पनि सद्वाहनीय नै छ ।

नेपाल सरकारबाट संक्रमणकालीन न्यायलाई सार्थक परिणतिमा पुऱ्याउनका लागि भएका यस्ता केही प्रयासहरुको अतिरिक्त विस्तृत शान्ति सम्झौताको भण्डै ५ वर्ष बित्न लाग्दा पनि सो सम्बन्धमा छानवीन आयोग र सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगको गठन गर्न विलम्ब भइराखेको छ । एकातिर यी आयोगहरु गठन गरी द्वन्द्वकालका मानवअधिकार हनन्को सवालमा पीडकहरुलाई कानूनको दायरामा ल्याई पीडित र तिनका परिवारजनहरुलाई न्यायको अनुभूति हुने काम नहुनु र अर्कोतिर आरोपित सुरक्षाकर्मी (पीडक) हरुलाई पदोन्नती गर्दै जाने र प्रत्येक राजनीतिक दलले आ-आफ्नो दलसँग सम्बद्ध व्यक्तिलाई कुनै औचित्य र विवेकपरक मापदण्ड नै नबनाई मनपर्दो मुद्दाहरु फिर्ता लिँदै जाने प्रकृत्याले नेपाल सरकारको मुद्दा फिर्ता लिने र अदालतबाट दोषी ठहर भएका मुद्दाहरु माफी गर्ने नीति कहिल्यै स्पष्ट र न्याय सम्मत हुनसकेको पाइएन । न्यायोचित आधार र मापदण्डविना यसप्रकार मुद्दा फिर्ता लिने कार्य राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय दुवै स्तरमा विवादास्पद हुन्छ, यस्ता कार्यको वैधताको अन्तर्राष्ट्रिय अपराधिक कानूनको आधारमा जहिले पनि चुनौति दिन सकिन्छ ।

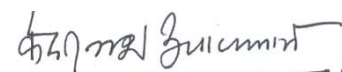
यहाँ यो कुरा स्पष्ट गर्नु पनि बाञ्छनीय छ की दशवर्षे द्वन्द्वकालको मानवअधिकारको उल्लंघन र द्वन्द्वकालपछिको मानवअधिकार हनन् र मानवताविरुद्धका अपराधसम्बन्धी दुइ पृथक-पृथक अवधिका मुद्दाहरुलाई विस्तृत शान्ति सम्झौता र नेपालको अन्तरिम संविधानले एउटै कक्षमा राखेको पाइँदैन । तसर्थ दुवैथरी मुद्दालाई समान तहमा राख्ने र समान मापदण्ड लागू गर्न न्याय, विवेक र अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारको मूल्य-मान्यता अनुकुल नहुने स्वतः स्पष्ट छ । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको यस सम्बन्धमा निश्चित धारणा छ र त्यस धारणा अनुकुल २०६३ सालपछि नेपाल सरकारको नेतृत्व गर्ने नेपाली काँग्रेस, एनेकपा (माओवादी) र नेकपा -एमाले, तीनवटै राजनैतिक दलका प्रधानमन्त्रीहरुको पालमा मुद्दा फिर्ता लिने गरी भएका निर्णयहरु र मानवअधिकार हनन्को विवादमा परेका सुरक्षाकर्मीहरुको पदोन्नती गर्ने कामहरु समस्त मानवअधिकारकर्मीहरुको बीचमा विवाद र विरोधको विषय बन्दैआएको कुरा सम्माननीयज्यूलाई अवगत भएकै हुनुपर्दछ । अहिले पुनः तपाईंको दल - एनेकपा (माओवादी) र संयुक्त लोकतान्त्रिक मधेसी मोर्चा बीच भएको सम्झौतामा घोषित उद्देश्यमा माओवादी युद्धकाल, जनआन्दोलन, मधेश आन्दोलन, जनजाती आन्दोलन, दलित आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, पिछडा वर्ग आन्दोलन इत्यादि आन्दोलनका क्रममा चलाइएका मुद्दाहरु खारेज गर्ने र माफी दिने विषयले मानवअधिकार हनन् र मानवताविरुद्धको अपराधका मुद्दाहरु पनि समेट्न सक्ने आशंकाले यस विषयलाई आयोगले निकै गम्भीरताका साथ लिएको छ । खासगरी, नागरिकहरुको अपहरण फिरौतीका लागि बन्धक बनाउने, हत्या, हिंसा र यातनाको अपराध, व्यक्तिगत इवी-अदावत वा स्वार्थ सन्निहित अपराध समेत फिर्ता लिनु अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून र मानवअधिकारविरुद्ध कामकुरा हुन्छ । सत्य निरुपण र मेलमिलाप आयोगको संयन्त्रणाबाट निरुपण गरिनु पर्ने विषय नेपाल सरकारले बेवास्ता गरी उपरोक्त प्रकृतिका मानवअधिकारविरुद्धका फौजदारी अपराधका मुद्दाका फिर्ता लिने वा अपराधीलाई माफी दिने गरी गर्दै आएको कार्यको वैधतामा जहिले पनि प्रश्न चिन्ह हुनेछ ।

नेपाल सरकारतर्फबाट र हालै पनि सम्माननीयज्यूबाट मानवअधिकारकर्मीहरु समक्ष सरकारले भुठा मुद्दा फिर्ता लिन लागेको भन्ने विचार व्यक्त भएको छ । कुनै मुद्दामा लगाएको आरोप सबूत प्रमाण वा

परिवन्दबाट भूठा हुन् वा साँचो हुन् भन्ने कुराको निरूपण नेपाल सरकारले गर्ने हो वा न्यायिक निकायले अथवा बर्तमान स्थितिमा विस्तृत शान्ति सम्झौता अन्तर्गत स्थापित हुनुपर्ने सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगले गर्ने हो ? स्थापित न्यायिक संयन्त्र र अन्तरकालीन न्यायिक संयन्त्रले निरूपण गर्ने विषय हठात् नेपाल सरकारले निरूपण गर्दैजाने हो भने न्यायिक संयन्त्रहरु रहनु वा खडा गरिनुको औचित्य नै रहँदैन ।

तपाईंले पदग्रहण गर्नुभन्दा पहिले देखिनै उद्घोषित सम्झौताको मुद्दा खारेज गर्ने र माफि दिने उपरोक्त बूँदाले मुलुकमा मानवअधिकारकर्मीहरुलाई स्तब्ध बनाएको छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५१ ले गरेको माफीको व्यवस्था र सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९ (१) ले नेपाल सरकारको आदेश भएमा अदालतको मञ्जुरीले सरकारी मुद्दा फिर्ता लिने र गैरसरकारी व्यक्तिको सम्पत्ति सम्बन्धी कुरा बाहेकको मुद्दा फिर्ता लिने व्यवस्था गरेपनि सम्बन्धित प्रावधानहरु कुनै शर्तबन्देजरहित हुनु खेदपूर्ण विषय हो । मन्त्रिपरिषदले जुनसुकै अदालत, विशेष अदालत, सैनिक अदालत वा अन्य कुनै न्यायिक, अर्ध न्यायिक, प्रशासनिक अधिकारीले गरेका सजायलाई माफी, मुलतवी वा कम गर्न सक्नेछ भन्ने प्रावधानहरु कुनै शर्तबन्देजरहित निरंकुश छन् । नेपाल पक्ष रहेको अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार महासन्धीहरु र तिनमा नेपालले अभिव्यक्त गरेको प्रतिबद्धताहरुको अथवा तिनका अन्तरनिहित भावनाहरुको कुनै उल्लेख वा अपावाद नहुनु र नेपालका अदालतबाट समेत अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डको ख्यालै नगरी नेपाल सरकारलाई मुद्दा फिर्ता लिन अनुमति दिने जस्ता कुराहरुले मुलुकमा अराजकता, दण्डहीनता र आपराधिकताले प्रश्रय र प्रोत्साहन पाएकोछ र यस किसिमको अप-संस्कार हाम्रो समाजमा स्थापित हुँदैजानु निकै डरलाग्दो भएको छ ।

यसप्रकार, नेपाल सरकारबाट सम्बन्धित घटनाको सम्बन्धमा विस्तृत छानविन नै नगरी मुद्दा फिर्ता लिने र आममाफी दिने सबैधानिक वा कानूनी प्रावधानहरुमा औचित्यपूर्ण एवं न्यायसम्मत अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारका मूल्य-मान्यता अनुकुलका शर्तबन्देज कममा पनि रहनु पर्दछ भन्ने आयोगको धारणा रहेको छ । यस विषयमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग र संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय नेपालले आफ्नो धारणा संयुक्त रूपमा सार्वजनिक गरिसकेको छ र सोको एकप्रति सम्माननीयज्यूको जानकारीको लागि यसै साथ संलग्न रहेको छ । तसर्थ, अबै पनि नेपाल सरकारद्वारा पर्याप्त छानविन नै नगरी हचुवा आधारमा मुद्दा फिर्ता लिने र अपराधिक ठहर भइसकेकालाई आममाफी दिलाउने भएमा त्यो निश्चय पनि खेदपूर्ण हुनेछ । यसले अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, कानूनको शासनप्रति आस्था राख्ने नेपाली नागरिक समाज र समस्त मानवअधिकारकर्मीहरुलाई निराश बनाउने मात्र होइन जनसामान्यको दृष्टिमा अधि-अधिको सरकारहरुभन्दा पनि बर्तमान सरकार मानवअधिकारको सवालमा असंवेदनशील रहेको देखाउने संभावना सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । तसर्थ कृपया, यस विषयको निर्णय लिनुपूर्व नेपाल सरकारबाट निकै गम्भीरतापूर्वक चिन्तन गरियोस्, पर्याप्त गृहकार्य गरियोस् र मानवअधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय संयन्त्रहरुको परामर्श समेतलाई यथोचित मनन गरियोस् भनी सविनय अनुरोध गर्दछु ।

अध्यक्ष

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग